Авторське право і суміжні права (тема 4, ч. 2)

(теми 1, 2, 3, 4 (ч. 1) — у журналі № 1, 2, 3, 4-2008 р.)

Михайло СОЛОЩУК,
завідувач кафедрою «Інформатика та інтелектуальна власність» (ІІВ) Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»), директор Міжгалузевого інституту післядипломної освіти (МІПО) при НТУ «ХПІ», патентний повірений України, професор, канд. техн. наук,
Маріанна КАПІНОС,
доцент кафедри ІІВ, декан спецфакультету патентознавства МІПО,
Еліна ЛЕРАНТОВИЧ,
старший викладач кафедри ІІВ, патентний повірений України,
м. Харків

4.2 Суміжні права

Поряд з охороною прав авторів творів охороняються права виконавців, виробників фонограм (відеограм), організацій ефірного мовлення. Ці права виділені в окремий інститут права інтелектуальної власності — суміжні права.

Суміжні права — це право інтелектуальної власності на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення.

Основний зміст суміжних прав зводиться до того, що вони є залежними. Тобто це означає, що виконавець здійснює свої права тільки в тому випадку, якщо ним дотримуються права автора(ів) щодо виконаних творів. Виробники фонограм (відеограм) здійснюють свої права тільки, якщо вони дотримуються прав авторів та виконавців цих творів. А організації мовлення повинні дотримуватись прав авторів творів, виконавців цих творів, а також прав виробників фонограм (відеограм). Таким чином, використання третіми особами фонограм, радіо- і телепрограм, а також творчих результатів виконавців вимагає згоди або артиста, який здійснює виконання, або організацій, що зробили звукозапис, або радіо- і телеорганізацій.

4.2.1. Об'єкти та суб'єкти суміжних прав

Об'єктами суміжних прав (**рисунок 3**), незалежно від призначення, змісту, оцінки, способу і форми вираження, є:

а) виконання літературних, драматичних, музичних, музично-драматичних, хореографічних, фольклорних та інших творів;

б) фонограми, відеограми;

в) передачі (програми) організацій мовлення.

Первинними суб'єктами суміжних прав є виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми, організація мовлення. Суб'єктами суміжних прав є також інші особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону.

4.2.2. Виникнення суміжних прав

Для виникнення і здійснення суміжних прав не вимагається виконання будь-яких формальностей. Право інтелектуальної власності виникає на:

— виконання з моменту першого його здійснення;

— фонограму чи відеограму з моменту її вироблення;

— передачу (програму) організації мовлення з моменту її першого здійснення.

Виконавець, виробник фонограми, виробник відеограми для сповіщення про свої суміжні права на фонограмах, відеограмах і всіх їх примірниках, що розповсюджуються серед публіки на законних підставах, або на їх упаковках можуть (але не зобов'язані) використовувати знак охорони суміжних прав. Цей знак складається з таких елементів:

- латинської літери «Р», обведеної колом,
- імені (назви) особи, яка має виключні суміжні права;
- року першої публікації фонограми.

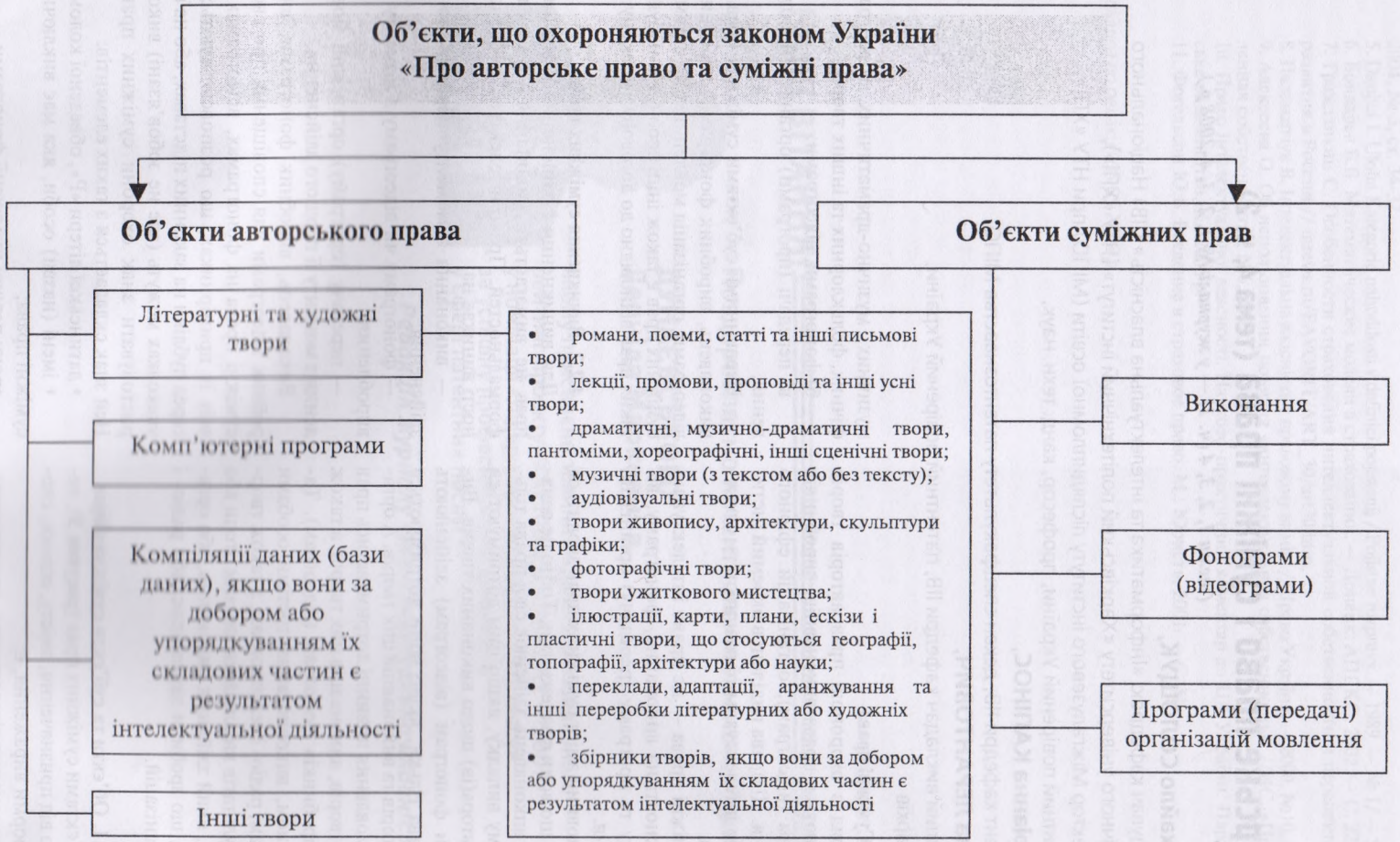

Рис. 3 Об'єкти суміжних прав

Символ «Р» у колі походить від перших букв англійських слів Performer і Phonogram Producer — виконавець і виробник фонограми відповідно. Відносно передач віщальних організацій спеціального знака охорони не існує.

Відсутність знака охорони не позбавляє володільця суміжного права можливості його захисту.

4.2.3. Особливості правової охорони суміжних прав

Оскільки суб'єктами суміжних прав можуть бути не тільки фізичні, але й юридичні особи, то з цього випливає, що у виконавців можуть бути як майнові права, так і особисті немайнові права, а у виробників фонограм і в організацій ефірного або кабельного мовлення можуть бути тільки майнові права.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав відображено на **рисунку 4.**

Особливості правової охорони суміжних прав відображено в **таблиці**.

Права виконавців визнаються тому, що їхня творча участь необхідна для того, щоб дати життя, наприклад, музичним, драматичним і хореографічним творам і кінофільмам, і в силу того, що вони мають виправданий інтерес у правовій охороні їхніх індивідуальних інтерпретацій. Тобто об'єктом охорони прав виконавців є особистий виступ виконавця.

Згідно із Законом «виконавець — актор, співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи іншим способом виконує твори літератури, мистецтва тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів».

До суб'єктів суміжних прав виконавців творів законом, крім самих виконавців, віднесені їх спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні права щодо виконань.

У зв'язку з тим, що виконавці здійснюють творчу діяльність особистого характеру, законодавство визнає за ними як особисті немайнові, так і майнові права.

Майнові права виконавців охороняються протягом 50 років після першої фіксації виконання або постановки. Особисті немайнові права виконавців охороняються безстроково.

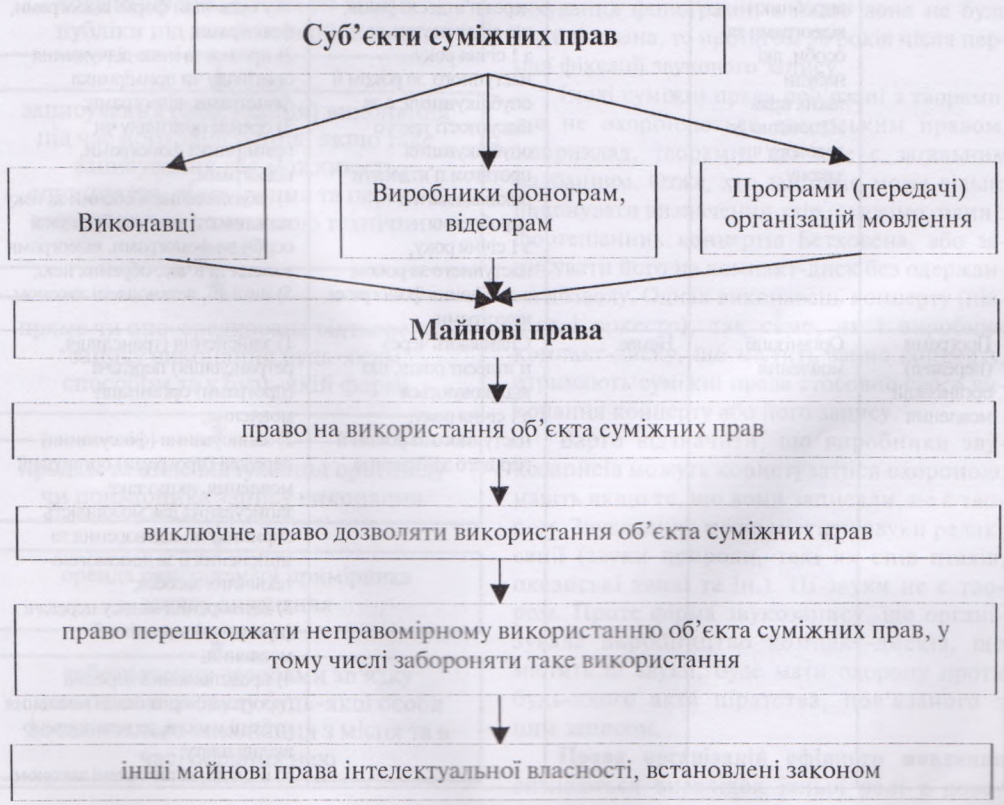

Рис. 4 Майнові права суб'єктів суміжних прав

Таблиця

Об'єкти суміжних прав	Суб'єкти суміжних прав	Особисті (немайнові) права	Майнові права	Використання
Виконання	Виконавці, спадкоємці та особи, яким на законних підставах передано суміжні права щодо виконань	Охороняються безстроково	1) право на використання об'єкта суміжних прав; 2) виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав; 3) право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, у тому числі забороняти таке використання; 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Охороняються протягом 50 років після першої фіксації виконання або постановки.	1) доведення виконання до відома публіки під час його здійснення; 2) записування (фіксування) виконання під час його здійснення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та передачі виконання за допомогою технічних засобів; 3) пряме чи опосередковане відтворення запису виконання будь-яким способом та у будь-якій формі; 4) продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника запису виконання; 5) оренда оригіналу чи примірника запису виконання; 6) забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до записаного виконання з місця та в час, обраних нею.
Фонограми, відеограми	Виробники фонограми, виробники відеограми та особи, які набули таких прав відповідно до договору чи закону	Немає	Строк чинності майнових прав спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її опублікування, а за відсутності такого опублікування протягом п'ятдесяти років від дати її вироблення — з 1 січня року, наступного за роком вироблення фонограми, відеограми.	1) пряме або опосередковане відтворення будь-яким способом та у будь-якій формі відеограми, фонограми; 2) продаж та інше відчуження оригіналу чи примірника фонограми, відеограми; 3) оренда оригіналу чи примірника фонограми, відеограми; 4) забезпечення засобами зв'язку можливості доступу будь-якої особи до фонограми, відеограми з місця та в час, обраних нею; 5) інші дії, встановлені законом.
Програми (передачі) організацій мовлення	Організації мовлення	Немає	Спливають через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком її першого здійснення.	1) здійснення (трансляція, ретрансляція) передачі (програми) організації мовлення; 2) записування (фіксування) передачі (програми) організації мовлення, якщо таке записування дає можливість сприйняття, відтворення та здійснення її за допомогою технічних засобів; 3) відтворення запису передачі (програми) організації мовлення; 4) представлення передачі (програми) організації мовлення публіці у місці, де встановлено вхідну плату; 5) інші дії, встановлені законом.

До майнових прав виконавця відносять право на використання виконання в будь-якій формі, у тому числі право на одержання винагороди за кожний вид використання виконання.

Права виробників записів визнаються в силу того, що їхні творчі, фінансові й організаційні ресурси, необхідні для доведення записаного звуку до аудиторії у виді комерційних фонограм (магнітофонних стрічок, касет, компакт-дисків і т.д.). Вони також мають законні інтереси у володінні юридичними засобами, необхідними для прийняття дій проти випадків протиправного використання, будь то виготовлення і поширення незаконних копій (піратства), несанкціоноване ефірне мовлення або доведення фонограм до аудиторії.

Виробнику фонограми або відеограми належать виключні права на використання його фонограми або відеограми відповідно до

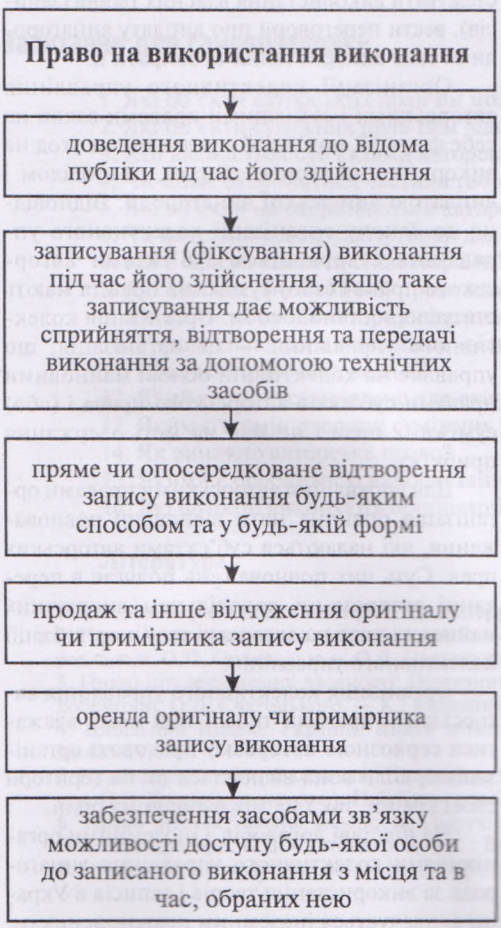

Рис. 5 Право на використання виконання

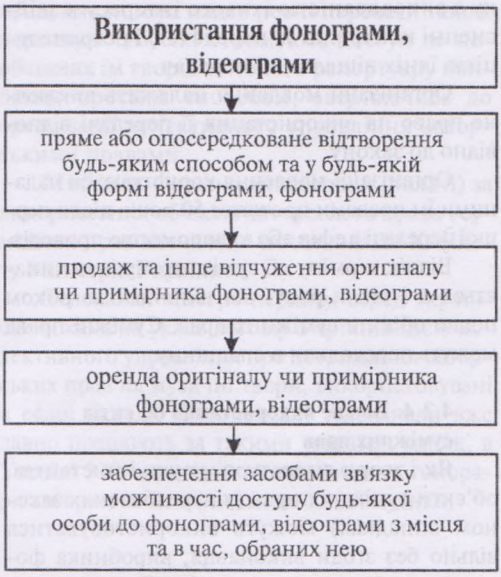

Рис. 6 Використання фонограми, відеограми

закону. Способи використання фонограми, відеограми представлені на **рисунку 6**.

Права виробників фонограм охороняються протягом 50 років після першого опублікування фонограми, а якщо вона не була опублікована, то протягом 50 років після першої фіксації звукового запису.

Іноді суміжні права пов'язані з творами, що не охороняються авторським правом, наприклад, творами, що вже є загальним надбанням. Отже, хто завгодно може вільно виконувати визначений твір, скажімо, один з фортепіанних концертів Бетховена, або записувати його на компакт-диск без одержання дозволу. Однак виконавець концерту (піаніст і оркестр), так само, як і виробник компакт-диску, що містить запис концерту, отримають суміжні права стосовно свого виконання концерту або його запису.

Варто відзначити, що виробники звукозаписів можуть користуватися охороною, навіть якщо те, що вони записали, не є твором. Звукозапис може містити звуки релаксації (звуки природи, такі як спів птахів, океанські хвилі та ін.). Ці звуки не є твором. Проте фірма звукозапису, що організувала виробництво компакт-дисків, що містять ці звуки, буде мати охорону проти будь-якого акта піратства, пов'язаного з цим записом.

Права організацій ефірного мовлення визнаються внаслідок їхньої ролі в доведенні творів до широкої аудиторії й у зв'яз-

ку з виправданістю їхнього інтересу в здійсненні контролю за передачею і ретрансляцією їхніх віщальних передач.

Організації мовлення належить виключне право на використання її передачі відповідно до закону.

Організації мовлення користуються наданими їм правами протягом 50 років після першої передачі в ефір або за допомогою проводів.

Відлік терміну дії суміжних прав починається з 1 січня року, що випливає за роком появи об'єкта суміжних прав. Суміжні права можуть переходити в спадщину.

4.2.4. Вільне використання об'єктів суміжних прав

Як і твори літератури, науки і мистецтва, об'єкти суміжних прав (у передбачених законом випадках) можуть використовуватися вільно без згоди виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення і, як правило, без виплати їм винагороди. Вільне використання об'єктів суміжних прав не повинне завдавати шкоди нормальному їх використанню, зачіпати законні інтереси виконавця, виробника фонограми, відеограми, організації мовлення, а також авторів виконуваних чи передаваних творів.

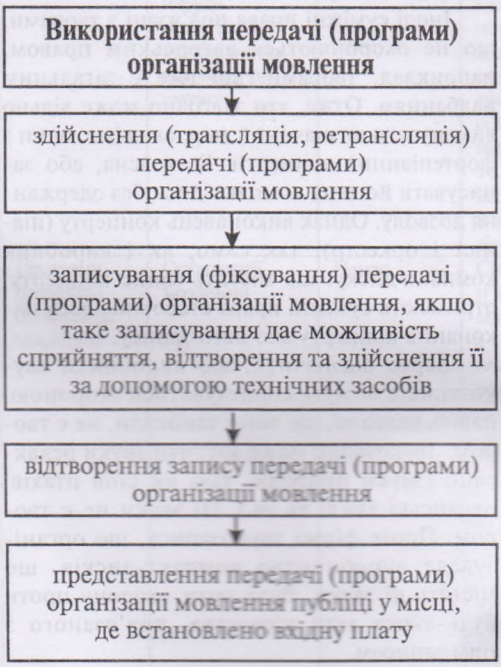

Рис. 7 Використання передачі (програми) організації мовлення

4.2.5. Управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав

Автори та суб'єкти суміжних прав мають виключне право дозволяти або забороняти використання власних творів (фонограм). Як правило, це право гарантує, що твір (його запис) буде використано способами, які відповідають інтересам його творців.

Правовласник може самостійно управляти власними правами, особисто приймати рішення про умови використання творів (записів).

Однак на практиці управління правами на індивідуальній основі не завжди є можливим або доцільним. Наприклад, драматичним театрам незручно укладати договори з кожним автором п'єси, організаціям мовлення — з кожним автором, виконавцем твору, фонограми, відеограми, публічне сповіщення яких вони здійснюють.

З іншого боку, правовласник також, зазвичай, не має можливості самостійно відстежувати використання власних творів (записів), вести переговори про виплату винагороди за таке використання та збирати її.

Організації колективного управління авторськими і суміжними правами взяли на себе функції, пов'язані з укладанням угод на використання творів, збором, розподілом і виплатою авторської винагороди. Відповідно до Закону організації колективного управління створюються суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав та мають статус юридичної особи. Організація колективного управління — це організація, що управляє на колективній основі майновими правами суб'єктів авторського права і (або) суміжних прав і не має на меті одержання прибутку.

Для управління авторськими правами організація повинна мати відповідні повноваження, які надаються суб'єктами авторських прав. Суть цих повноважень полягає в переданні автором чи володільцем виключних майнових прав на авторські твори організації колективного управління.

Організація колективного управління авторськими правами тільки тоді може вважатися серйозною авторсько-правовою організацією, коли вона визнається як на території своєї країни, так і на міжнародному рівні.

На підставі договорів з іноземними організаціями колективного управління винагорода за використання творів і записів в Україні виплачується іноземним правовласникам, а українські правовласники можуть отриму-

вати винагороду за використання творів (записів) за кордоном через вітчизняні організації колективного управління.

Маючи такі повноваження, організація колективного управління надає дозволи на використання творів шляхом укладання відповідних договорів, укладає договори на використання творів погодженими способами, здійснює контроль за використанням творів авторів, при певних обставинах може заборонити використання авторських творів. Разом з тим, спільні інтереси автора і організації колективного управління полягають у використанні твору способом, який відповідає намірам таі інтересам автора.

Незважаючи на те, що система колективного управління в першу чергу задовольняє інтереси авторів, володільців авторських прав, ця система надає певні переваги також користувачам, які отримують доступ до необхідних їм творів світового репертуару найбільш простим способом, звертаючись до організації колективного управління авторськими правами.

Мінімальні ставки винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав визначено постановами Кабінету Міністрів України.

Телеканал «Інтер» першим серед українських каналів уклав договір з організацією колективного управління про дотримання авторських прав на музичні твори, використовувані в ефірі каналу. Європейські телеканали вже давно працюють за такими угодами, однак, в Україні 93% компаній не виплачують гонорари авторам за використання їхньої музики.

Запитання для самоконтролю:

1. Які об'єкти авторських прав Ви можете назвати?
2. Які об'єкти суміжних прав Вам відомі?
3. Хто вважається суб'єктами авторського та суміжних прав?
4. Чи може охоронятися частина твору?
5. Які об'єкти не охороняються авторським правом?
6. Чи потрібно реєструвати твори для виникнення і здійснення авторського права?
7. Кого можна вважати співавторами?
8. Які особисті (немайнові) права можна назвати?
9. Які майнові права автора є відомими?
10. У яких випадках є можливим «вільне використання твору»?
11. Що таке право слідування?
12. Який термін встановлено для охорони прав авторів?
13. Яким є термін охорони суміжних прав?
14. Як виникло авторське право?
15. Якими є особливості використання об'єктів суміжних прав?
16. Які функції виконують організації колективного управління майновими правами?

Література

1. Авторське право та суміжні права: бухгалтеру, керівнику, юристу. — Харків: Фактор, 2006. — 476 с.
2. Право інтелектуальної власності. Академ. курс; Підручник для студентів вищих навч. закладів /За ред. д.ю.н. О.П. Орлюк, д.ю.н. О.Д. Святоцького. — К.: Видавничій Дім «Ін Юре». — 2006. — 720 с.
3. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів /за ред. О.А.Підопригори, О.Д. Святоцького, — К.: Видавничий дім «Ін-Юре», 2002, — 624 с.
4. Цивільний Кодекс України. Книга четверта. Право інтелектуальної власності (від 16.01.2003 № 435-IV).
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2-х т. — 2-е вид., перероб. і доп. /За ред. О.В. Дзери (кер.авт.кол.), Н.С.Кузнєцової, В.В.Луця. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — Т.1.
6. Право інтелектуальної власності: Підручник для студентів вищих навч. закладів /за заг. ред. О.А. Підопригори, О.Д. Святоцького, — К.: Видавничий дім «Ін-Юре», 2002, — 624 с.
7. http://www.copyright.com.ua/izo.html; http://ru.wikipedia.org